

ЛИРСКО У ПУТОПИСНО-МЕМОАРСКОЈ ПРОЗИ МИЛОША ЦРЊАНСКОГ

Ана Гвозденовић, *Облаци, шкољке и траве (лирски елементи у путописно-мемоарској прози Милоша Црњанског)*, Народна библиотека „Стефан Првовенчани“, Краљево, 2009.

Књига *Облаци, шкољке и траве* представља приређену магистарску тезу Ане Гвозденовић, која је одбрањена на Филолошком факултету у Београду у априлу 2007. године. Својим насловом покушаће завести читаоца, а затим га одвести у свијет *кривотворене стварности* путописца и мемоаристе, а надаасе лирског пјесника Милоша Црњанског. Истраживањем лирских елемената у путописно-мемоарској прози Милоша Црњанског, Ана Гвозденовић је показала самосталност у одабиру теме, наслова и поднаслова, затим у организацији грађе, у промишљањима и извођењима закључака на основу примарних и секундарних извора. Као таква студија је намијењена свима који би се жељели поближе упознати са Црњанском поетиком суматраизма, са његовим лирским начелима и хибридниим жанровима, са путописним свијетом *облака, шкољки и зелених траве*.

Већ насловљавањем својих поглавља, ауторка је исказала склоност ка препознавању важног у књижевноумјетничком дјелу. Тако организовани наслови и поднаслови, издвојени из текста упућују на суштинску проблематику, која има свој почетак, кључне моменте и врхунац продора научног погледа на проблем. Издвајањем препознатљивог термина *Confusione dei generi* упућује и на шири контекст, па се препушта вјештом тумачењу природе лирског, прелазећи на централну тему путописно-мемоарске прозе Црњанског доказујући управо лирско у њој. Термином *Confusione dei generi* би се могло наслутити књижевно раздобље на преласку два вијека, па и стваралаштво прве половине XX вијека. Мијешање књижевних жанрова и укидање оштрих граница међу књижевним врстама опште је мјесто у науци о књижевности при осврту на стваралаштво европских, међу њима и српских писаца с почетка XX вијека. Ана Гвозденовић уочава ово својство у путописно-мемоарској прози Црњанског и на тај начин ревалоризује његове путописе и мемоаре, иначе помало скрајнута дјела у односу на пјесништво и романе.

На самом почетку читалац ће уочити и ауторкин однос према општој и посебној литератури. Од уводног поглавља покушајем жанровског одре-

ђивања опуса Милоша Црњанског и довођењем његових путописа *Љубав у Тоскани*, *Писма из Париза*, али и шпанских и јадранских путописа, као и дјело мемоарског карактера *Код Хиперборејаца*, у непосредне релације према домаћој путописној традицији, поетици суматраизма, и нарочито, у поглављу о *Природи лирскога*, препознавањем доминантних књижевних теорија које се баве природом лирскога, ауторка исцрпно анализира и одређује суштину лирскога у поменутом опусу Милоша Црњанског. Гвозденовићева промишља о природи и суштини лирскога од Платона и Аристотела, који су установили тријадну родовску подјелу, а затим истражује нова значења у расправама Хелдерлина, Шелинга, Хегела, као и код незаобилазних теоретичара XX вијека, који су се бавили разматрањем феномена лирскога, Емила Штајгера, Волфганга Кајзера, Кете Хамбургер, Нортропа Фраја, Ралфа Фридмана.

Ова студија је значајна због многоструких веза, упућивања на кориштену и цитирану литературу, на опште теоријске расправе, као и литературу о дјелу Милоша Црњанског, до самих исписа и самосталних закључивања из кориштених дјела Црњанског. За Ану Гвозденовић ће посебно занимљиви бити ставови Кете Хамбургер о приповиједи у првом лицу, мемоарском и аутобиографском роману, проблематици фингираности и лирском исказном субјекту. Слиједећи поменуте теоретичаре, и на сличан начин промишљајући, Ана Гвозденовић открива читаоцу једну нову димензију путописа, мемоара и аутобиографије, жанрова који су у српској књижевности прије Црњанског највећим дијелом функционисали као жанрови исказа стварности. Управо због могућности различитог читања, путописно-мемоарска проза Милоша Црњанског често је била на удару књижевне критике, док јој није дато заслужено мјесто у цјелокупном опусу овог писца. Књига *Облаци, шкољке и траве* упућује на присуство лирских елемената, и једну нову представу живота и свијета, кроз преломљену, *кривотворену* или *фингирану* стварност, која се често у путописима представља као истинита.

У одјељку књиге *Проза једног песника или Све је у вези* експлицитно се алудира на Црњанскову суматраистичку поетику и вјеру да је све у вези, временској и просторној, иначе својствено путописном жанру, али и на повезаност технике стиха и прозног исказа. У *Покретним песничким сликама* ауторка ће поставити проблем феномена времена и простора при трагању за умјетничким исказивањем, додатно закомпликован доминантним теоријама, међу којима ће се свакако истакнути Ајнштајнова теорија релативности. Сам Црњански је често у својим текстовима промишљао о Ајнштајну, као и о сликарству кубизма и футуризма, који су у битноме измијенили дотадашњу визију свијета. Доказујући присутност лирскога, Ана Гвозденовић анализира и поступке *очућавања* и *антропоморфизације*, те *поступак монтаже* и спајања из различитих контекста, својствено лиричару Црњанском. Јавља се и потреба да се опишу стално присутни мотиви који се смјењују и

усложњавају из дјела у дјело – мотив паралелних свјетова, мотив путовања, пролазности живота и свијета, несталности, безизлазности, дубоке носталгије, наслућивања и имагинације, али и мотив рађања и вјечног прољећа.

У *Изневереном очекивању или Поетици оспоравања* тежи се описати феномен путујућих писаца са почетка XX вијека, али и искуство исељеништва и прогнанства, наглашавајући *шок егзила и културни контраст* као битне одреднице које су у многоме одредиле потоњу књижевност. Путопис у XX вијеку постаје *више аутобиографија него приручник*, јер путовало се да би се о путовању писало. Црњански се вјешто поигравао са путописним жанром, јер свијет представљен у путопису је субјективно виђење стварности, која се свакоме различито открива. Ауторка закључује да Црњански одступа од објективног жанра путописа уносећи у њега аутобиографске елементе и организујући приказани свет по умјетничким, тачније лирским, начелима.

У поглављу *Код Хиперборејаца или У свету метаморфоза* ауторка истражује жанровску структуру књиге *Код Хиперборејаца*, чудну књигу за коју је сам Црњански рекао *да је истовремено роман, путопис, мемоари, поезија, па и памфлет*. У том хаосу успомена, путовања и лутања, примијетиће се страх једне епохе, али учити и *метафизичка визија човекове егзистенције*. Дјело се усложњава у сложеној *тријади аутор-приповедач-јунак*, на тај начин увијек доводећи у питање идентитет преостала два. И у овом дјелу су присутни *мотиви рата и завичаја, лутања и странствовања, смрти, прошлости, бесмисла, сна и фантазмагорије*. Познатим поступком довођења свега у везу, у дјелу *Код Хиперборејаца* то је нарочито постигнуто кроз призму сјећања. Ана Гвозденовић преиспитује феномен сјећања у жанру мемоара, али указује и на Црњансково поигравање и наглашавање *ћудљивости сјећања*.

На крају студије, Ана Гвозденовић закључује да се путовање у првој половини XX вијека *јавља као окосница најзначајнијих књижевних остварења овог периода*. Такође, наглашава да покушај доказивања присуства лирског у путописно-мемоарској прози Црњанског, кроз категорије исказног субјекта и субјективног виђења стварности, представља приказ једног новог Црњанског – лиричара у цјелокупном свом опусу.

Студија Ане Гвозденовић о путописно-мемоарској прози Милоша Црњанског успоставља ново читање и нове релације у историјском, књижевнотеоријском и књижевнокритичком смислу, те као таква представља вриједан допринос савременој српској науци о књижевности.

Тања Анчић

Универзитет у Бањој Луци

Филолошки факултет

Студент постдипломских студија-наука о књижевности